

daad en gedachte

**ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD**

28ste JAARGANG, NUMMER 10, OKTOBER 1992

DAAD EN GEDACHTE

Bij elke bijzondere handeling gaat het denken aan het doen vooraf. Bij het handelen van klassen of massa's blijkt de betekenis van het handelen pas achteraf. Hier gaat de daad vooraf aan het begrip.

Theo Maassen

ORGAAN GEWIJD AAN DE PROBLEMEN
VAN DE ZELFSTANDIGE ARBEIDERSSTRIJD

GEEN VASTE ABONNEMENTSPRIJS

DE UITGAVE ZAL WORDEN BEKOSTIGD UIT
VRIJWILLIGE BIJDAGEN

Redactie en administratie:
Schouw 48-11
8232 BD Lelystad
Postgiro 30 76 95

OVER DE AKTUALITEIT VAN DE VROEGE KRITIEK OP HET LENINISME

In een Duits tijdschrift dat gewijd is aan de geschiedenis van de Duitse arbeidersbeweging is er vorige herfst op gewezen dat uitgerekend de Russische diktator Stalin per ongeluk een keer gelijk had en de waarheid sprak toen hij in 1931 verklaarde, dat „Rosa Luxemburg alsmede de zogenaamde ‚Duitse linkervleugel‘ niet waren opgetreden in overeenstemming met de bolsjewistische traditie en dat alles wat zij ooit verkondigden met bolsjewisme niets te maken had”. Met deze woorden wilde Stalin uiteraard het zogenaamde ‚luxemburgisme‘ in diskrediet brengen. Wat hij in werkelijkheid deed was precies het tegenovergestelde.

Dat Rosa Luxemburg en haar directe vrienden en geestverwanten opvattingen verkondigden die volstrekt tegenovergesteld waren aan die van de bolsjewieken, dat wisten zij zelf ook maar al te goed. Zowel Rosa Luxemburg als haar vriend en medewerker Leo Jogiches hebben een uiterst scherpe kritiek op het leninisme geleverd. Die kritiek is tot op heden nog uiterst aktueel, omdat zij in feite niet alleen gericht is tegen Lenin en de zijnen. Zij houdt tevens een veroordeling in van de onderscheiden standpunten die diverse ‚voorhoede‘-groepen nog tot op de huidige dag verkondigen.

Dat Rosa Luxemburg in 1918, tijdens haar verblijf in de gevangenis, een brochure schreef vol kritische kanttekeningen bij het optreden van de bolsjewiki in de Russische revolutie is bekend. Bekend is ook dat zij al in 1903 in het Dutse tijdschrift „Die Neue Zeit” de opvattingen van Lenin veroordeelde omdat, naar zij betoogde, die neerkwamen op pure herhaling van wat ooit in de vorige eeuw in Frankrijk was nagestreefd door Auguste Blanqui. Zij zouden naar haar inzicht leiden tot een diktatuur van de bolsjewistische partij o v e r de arbeidersklasse. In hetzelfde tijdschriftartikel heeft zij er met nadruk op gewezen, dat de revolutie die in Rusland aan de orde was, géén proletarische doch een burgerlijke omwenteling zou zijn.

Bij deze twee publikaties is het niet gebleven. De bolsjewieken hebben in de jaren twintig wel pogingen gedaan om de betekenis van de kritiek van Rosa Luxemburg af te zwakken, maar Stalin heeft, zoals we al opmerkten, die pogingen terecht veroordeeld. In het hierboven genoemde Duitse tijdschrift is uitvoerig gewezen op diverse teksten die in de jaren vóór het uitbreken van de Russische revolutie door Rosa Luxemburg en Leo Jogiches tegen Lenins opvattingen waren gericht. Die teksten, weinig bekend tot

dusver, bevatten een nog véél en véél scherpere veroordeling van Lenin dan de twee teksten van Rosa Luxemburg die wij zopas al noemden.

Wie van de door het tijdschrift gepubliceerde teksten kennis neemt, alsmede van de beschouwingen daaromtrent, beseft twee dingen. Ten eerste, dat de hier te lande tijdens de Duitse bezetting opererende groep rond Sneevliet alleen al door de naam waarmee zij zich tooide ¹⁾ ten onrechte suggereerde dat Lenin en Luxemburg gelijke opvattingen hadden. Ten tweede dat alle standpunten die wezenlijke trekken met het leninisme gemeen hebben door Luxemburg en Jogiches in feite gekarakteriseerd zijn als te veroordelen bevoogding van de arbeiders.

Rosa Luxemburg en Leo Jogiches wezen het door Lenin voorgestane, zogenaamde „demokratisch-centralisme” af. Ze vonden het een masker voor wat in werkelijkheid neerkwam op onderdrukking van de partijdemocratie. Beiden veroordeelden ook de kijk van Lenin op de Russische revolutie van 1905 en op de revolutie die nog volgen zou. Evenals Rosa legde Jogiches in 1910 de nadruk op het burgerlijke karakter van de komende Russische revolutie. Hij uitte zijn twijfel of de Russische boeren de revolutie wel zouden blijven steunen en verkondigde daarmee een soortgelijke zienswijze die ruim tien jaar later door Gorter zou worden verkondigd. Maar veel belangrijker nog: Jogiches verweet de bolsjewiki dat zij de revolutie opvatten als een soort van veldtocht die volgens van tevoren uitgewerkt plan diende te verlopen. Een volkomen miskenning derhalve van de wijze waarop de maatschappelijke ontwikkeling zich voltrekt. En hoewel Jogiches bepaalde opvattingen met de bolsjewiki deelde, het bijvoorbeeld eens was met hun kritiek op de mensjewiki, raakt zijn kritiek toch wezenlijk het leninisme als zodanig. In een van zijn brieven noemde hij de manier waarop de bolsjewiki de interne partijstrijd voeren *de manier waarop soms in een café de spiegels worden stukgeslagen*.

Over de door de bolsjewieken en door Lenin in het bijzonder gehanteerde methode waarmee binnen de Russische sociaaldemocratie meningsverschillen werden uitgevochten liet Rosa Luxemburg zich in 1911 niet minder kritisch uit. Ze karakteriseerde de handelwijze van Lenin en zijn vrienden als een poging tot complete verovering van de partij door de bolsjewistische fractie. „Lenin”, zo schreef ze, „heeft de gevaarlijke neiging . . . moeilijkheden als het ware uit te vechten op de vuist en met het mes”. In de in genoemd jaar geschreven tekst herhaalde Rosa Luxemburg de kritiek die ze al in 1903 op Lenin had laten horen en omtrent Lenins fractievorming verklaarde zij, dat die erop gericht was alle niet-bolsjewistische fracties uit de, tot op dat moment nog één geheel vormende Russische sociaaldemocratie te drijven zodat de partij op die wijze volledig door de bolsjewiki zou zijn beheerst. Zo’n 80 jaar na datum kan men alleen maar vaststellen hoe juist zij de dingen doorzag. En bij zorgvuldige lezing kan men ook niet anders dan konkluderen, dat zij tegenover de leidersaanspraken van de bolsjewieken (en latere voorhoede-groepen) optrad als de woordvoerster van de beweging der proletarische massa’s zelf.

De totaal andere opvatting van Rosa Luxemburg en Leo Jogiches maakte ook dat zij gekant waren tegen de oprichting van de IIIe of „Kommunistische” Internationale. Zij vreesden — en met reden — dat dit zou leiden tot aanvaarding van de door hen bekritiseerde Russische opvattingen en methoden buiten Rusland. Eerder nog dan de weldra zich meldende critici als Gorter, Pannekoek en Rühle zagen zij en Jogiches het dreigende gevaar van door Moskou gedikteerde opstellingen.

Vat men beider kritiek kernachtig samen, dan komt deze wel hierop neer, dat de

1) MLL (Marx-Lenin-Luxemburg) Front.

arbeidersrevolutie geen behoefte heeft aan een generale staf, geen behoefte om maatschappelijke ontwikkelingen met een ander woord te karakteriseren dan zou moeten, geen behoefte om van een socialistische omwenteling te spreken waar van een burgerlijke sprake is en bepaald geen behoefte aan een autokratische en autoritaire onderdrukking van proletarische democratie. In dit alles is de aktualiteit van deze kritiek gelegen.

— o —

VRAGEN EN ANTWOORDEN BETREFFENDE DE "VEREINIGTE LINKE"

Meer dan twee jaar geleden, in *Daad en Gedachte* van februari 1990, hebben wij naar aanleiding van een reeks in ons bezit gekomen documenten, aandacht besteed aan een destijds in de toenmalige D.D.R. bestaande oppositiebeweging, die zich *Vereinigte Linke* (Verenigde Linkerzijde) noemde. Zij keerde zich fel en krachtig tegen iedere vorm van *Wiedervereinigung* en ijverde voor wat zij noemde „een socialistisch alternatief”. In de genoemde aflevering van ons blad hebben wij er op gewezen, dat de „Vereinigte Linke” er geen twijfel over liet bestaan, dat de maatschappijverhoudingen in de D.D.R. met „socialisme” niets te maken hadden en dat zij voorts een „revolutionaire omwenteling” van het (aldaar bestaande) politieke systeem en van de economie voorstond. Het was één van de redenen en misschien wel de voornaamste reden waarom wij de opvattingen van de V.L. nader hebben bekeken. Onze konklusie luidde, dat de kijk van deze beweging op wat socialisme is en wat het niet is, hemelsbreed van onze opvattingen verschilt.

Er is heel wat gebeurd in de tijd die is verstreken sedert wij ons kritisch commentaar leverden. De door de V.L. niet gewenste „Wiedervereinigung” heeft plaats gevonden en rond deze beweging is het stil geworden, dat wil zeggen: in de kranten (zowel in Duitsland als elders) wordt nauwelijks of in het geheel niet meer over haar geschreven. Niettemin: de V.L. bestaat nog steeds en zij geeft ook een bescheiden maandblad uit. Van iemand die niet direkt tot deze kring heeft behoord, maar — naar hij verklaart — toch dicht bij de V.L. staat dan bij ons, ontvingen wij dezer dagen een brief die een late reactie bevatte op de kritiek die wij indertijd hebben geleverd en die wij, destijds al, ook ter kennis van de V.L. hebben gebracht. Wat hieronder volgt is noch een woordgetrouwe vertaling van die brief noch een woordgetrouwe vertaling van ons antwoord. Wij geven, aangezien dat teveel ruimte zou vergen en ook omdat de brieven minder ter zake doende uitwijdingen bevatten, een zo exact mogelijke samenvatting van de hoofdpunten.

Heeft het, zal men vragen, na zulk een lange tijd, waarin de situatie van toen belangrijke wijzigingen heeft ondergaan, nog wel zin bij een dergelijke briefwisseling stil te staan? Ja, zeggen wij, en wel om deze reden, dat onze verschillen met de V.L. een *a l g e m e e n* probleem raken en geenszins alleen maar betrekking hebben op de bijzondere ontwikkelingen in de vroegere D.D.R. Het gaat daarbij niet alleen om de vraag wát er eigenlijk veranderd is en wat niet, het gaat ook om de vraag waarom de ontwikkeling zich zó voltrokken heeft als inderdaad het geval geweest is. Het gaat bovenal, ook nu nog, om de nog veel belangrijker vraag wat *socialisme* is en wat niet. Op de

dingen vooruitlopend, willen wij hier alvast herhalen wat wij ook enkele jaren geleden al hebben vastgesteld, namelijk dat het naar onze opvatting onjuist is om, gelijk de V.L. doet, het socialisme als een „alternatief” te beschouwen, een soort van ‚program’ naar welke verwezenlijking zou moeten worden gestreefd. Er van afgezien, dat wij hetgeen de V.L. voorstaat onmogelijk socialisme kunnen noemen, een radicale omwenteling van de (destijds in de D.D.R. bestaande en nog steeds bestaande) maatschappijverhoudingen kan slechts de uitkomst zijn van de klassenstrijd.

Ter toelichting hierop schreven wij destijds: „Welke richting het uit zal gaan . . . hangt af van het optreden en de strijdwil van de arbeiders.” Zowat veertig jaar geleden, in juni 1953, was hun strijdwil bewonderenswaardig. Zij hebben het toen desondanks, tengevolge van het ingrijpen door de Russen, een verpletterende nederlaag geleden. De hoe langer hoe slechter wordende economische situatie heeft er mede toe bijgedragen dat zij murw gemaakt zijn en apathisch werden. Wat de V.L., niet ten onrechte, „de uitverkoop van de D.D.R. aan de Bondsrepubliek en het westerse kapitaal” genoemd heeft, is hierdoor mogelijk geweest; de ontwikkeling die werkelijk heeft plaats gevonden kan er mede door worden verklaard. Daar moet onmiddellijk aan worden toegevoegd, dat deze ontwikkeling niets anders betekende dan dat een bepaalde vorm van kapitalisme werd vervangen. Dat het om staatskapitalisme ging, daarvoor had de V.L. onvoldoende oog, zoals zij ook onvoldoende of geen oog had voor de betekenis van de klassenstrijd. Dat zij de D.D.R. niet socialistisch achtte geschiedde op grond van de daar heersende *politieke* onderdrukking, niet op grond van een analyse van de daar heersende produktieverhoudingen.

De brief waarmee één bepaalde burger van de voormalige D.D.R., en niet de V.L. als zodanig, op onze kritische beschouwingen gereageerd heeft, is kennelijk geschreven door iemand, die op tal van punten eveneens kritiek heeft op de V.L. en die zegt het in sommige opzichten met ons eens te zijn. Zo vindt ook hij, dat de V.L. er vage begrippen op na houdt, gelijk bijvoorbeeld haar definitie van socialisme als iets dat „door vrijheid en democratie gekenmerkt wordt” en haar uitspraak dat „de socialistische democratie de uitdrukking is van de volkssouvereiniteit als gevolg van de macht van het volk”. „Dergelijke nietszeggende verklaringen”, schrijft hij, „kan men vinden in elke toelichting op iedere grondwet van iedere zogenaamde democratie.” „Deze zwakheden”, aldus onze brieveschrijver, „had de V.L. gemeen met alle oppositionele bewegingen in de voormalige D.D.R. Wij wisten tamelijk goed waar we tegen waren, maar hadden slechts vage voorstellingen van datgene waar we vóór waren.”

Wij hebben destijds kritiek geuit op de door de v.L. verlangde „kontrolle over de produktie” en daarvan gezegd, dat wanneer er werkelijk sprake is van het door de V.L. verlangde „zelfbeheer van de werkenden”, de arbeiderskontrolle over de produktie nergens meer toe diende en dat een dergelijke eis er dan op neerkomt dat de beheerders van de produktie zichzelf kontroleren. In verband hiermee merkt onze brieveschrijver op: „De eis van kontrolle over de produktie wordt begrijpelijk als men let op de ervaringen in de D.D.R.. Daar waren de ‚Volkskontrolleurs’ (waarvan er naar mijn mening te weinig waren) een goed instituut om slordigheid en kooptie tegen te gaan. Ook de eis om coöperaties toe te staan en private bedrijven die gebaseerd zijn op eigen arbeid (van de betrokken ondernemers) spruit voort uit de in de D.D.R. opgedane ervaringen, want het niet bestaan ervan bleek een beletsel voor het funktionieren van de

Voorts betoogt hij: „De eis (van de V.L.) om door middel van wetgeving de uitbuiting, het toeëigenen van vreemde arbeid, te verbieden (waaromtrent wij hadden opgemerkt dat wetsartikelen daaraan geen einde kunnen maken) is m.i. een gevolg van de

diepe twijfels omtrent de ‚zuivere leer‘ die ondeugdelijk is gebleken.

Even later ook: „Ook ik beschouwde de D.D.R. als een maatschappij zonder kapitalisten en betreurde de onderdrukking door de staat, oftewel de onderdrukking door de partij die deze staat beheerste. Ik zag daarin zelfs de wezenlijke oorzaak van de ontelbare gebreken van de economie, die geheel ondergeschikt werd gemaakt aan de partijdoctrine . . .”

Op dit punt gekomen, stelt onze briefschrijver, die in de aanvang van zijn epistel ons heeft verweten, dat wij er utopieën op na houden, een aantal vragen. Na te hebben geconstateerd, dat wij „blijkbaar het bestaan van arbeidersraden een voorwaarde voor een socialistische democratie achten”, wil hij weten of wij ook precies kunnen zeggen hoe deze raden gevormd worden, wat hun taken zijn, welke competentie ze hebben, over welke machtsmiddelen ze beschikken, hoe ze gecontroleerd worden, enz. enz.

„Ik vraag dit”, zegt hij, „omdat voor zover ik weet het radenstelsel op z’n minst tot tweemaal toe in het verleden zijn kans heeft gehad, in Duitsland in 1919 en in de periode van het ontstaan van de Sowjetunie. In beide gevallen werd het een mislukking . . .”

Vervolgens: Jullie zeggen, dat de socialistische democratie (door jullie ook wel arbeidersdemocratie genoemd) niet op rechtsverhoudingen kan berusten, maar slechts op maatschappelijke verhoudingen. Ik vraag: op wat voor produktieverhoudingen dan? Zowel in de D.D.R. als in de U.S.S.R. en in enige andere staten die zich socialistisch noemden was het privaatsbezit van produktiemiddelen grotendeels afgeschaft. Daarmee verdween ook de basis voor de uitbuiting door bezitters van de produktiemiddelen. Volgens jullie is met de opheffing van het kapitalistische privaateigendom het kapitalisme als zodanig uit de weg geruimd daar loonarbeid, meerwaardeproduktie en uitbuiting bleven bestaan . . . wat inderdaad zo is . . . Wat de arbeidstijd als maatstaf voor de deelneming aan de produktie en daarmee voor deelneming aan de distributie betreft, dat is geen nieuwe gedachte, maar het verwondert mij dat deze na de ervaringen van de laatste 70 jaar nog steeds niet tot de illusies wordt gerekend. De verwezenlijking van dit idee zou andere mensen vereisen. Helaas.”

Zover gekomen veroorloofd onze briefschrijver zich „een kleine zijsprong”: „In een televisieprogramma werd in 1990 aan de Oostberlijnse bisschop Fork gevraagd hoe of het te verklaren viel dat niet alleen in de D.D.R., maar ook elders in de wereld, de poging om het socialisme te verwezenlijken mislukt is. Het antwoord van de bisschop luidde: de oorzaak is een verkeerde kijk op de mens; de onjuiste gedachte, dat men slechts de verhoudingen behoeft te veranderen om goede mensen te verkrijgen. Men vergeet de zondigheid van de oude Adam en Eva, ertoe geneigd zich een voordeel te verschaffen ten koste van het algemeen, zodra hij daartoe maar de mogelijkheid ziet.”

„Tot slot. Jullie zien de V.L. als een groepering die zich als voorhoede presenteert. Dat is stellig juist. Maar als we afzien van een andere partij of van wat voor groep ook, wat dan? Jullie: de strijdwil van de arbeiders. Jullie zouden mij diep hebben kunnen horen zuchten. Misschien kan er van een begin van strijdwil worden gesproken in enkele landen van Midden- of Zuid-Amerika . . . waar de arbeiders niets dan hun ketenen te verliezen hebben. Maar van strijdwil is toch bepaald geen sprake in Europa en al helemaal niet in W-Europa, waar de arbeiders zat zijn, een dagelijkse boterham met beleg hebben en voor zover ze werken het leger werklozen financieren. Strijdwil bestaat daar alleen maar voor zover het erom gaat nog enkele kruimels maar te krijgen van de door hen geproduceerde meerwaarde. Maar hun strijd is niet gericht op de omwenteling van de economische grondslagen der maatschappij. Ik vrees dat die ook niet mogelijk is met de mensen zoals ze nu eenmaal zijn.”

O n s k o m m e n t a a r

Inderdaad, wij beschouwen het bestaan van arbeidersraden onverbrekkelijk verbonden met een werkelijke, d.w.z. socialistische democratie. Maar wij geven er de voorkeur aan van *arbeidersdemocratie* te preken. Niet alleen hierom, dat de term 'socialistisch' nu eenmaal wordt gebezigd om zeer verschillende dingen aan te duiden. Onze voorkeur spruit ook hieruit voort dat arbeidersraden, zo is het ook in de praktijk geweest, door arbeiders werden gekozen. Die raden vormen dan de autoriteit die in de plaats komt van de tot dan toe bestaande.

Wij zijn het volstrekt oneens, dat het radenstelsel „op z'n minst tot tweemaal in het verleden een kans heeft gekregen . . . en in beide gevallen een mislukking bleek.” Wij kunnen het niet anders zien dan zo, dat men in beide door jou genoemde gevallen, de radenmacht geen enkele kans heeft *willen* geven. De raden hebben in 1917/1918 in Rusland geen kans gehad omdat zij in het geheel niet bij de situatie pasten. Zij pasten noch bij de maatschappelijke orde die als enig mogelijke ontstond, gegeven de achterlijke Russische verhoudingen, noch bij het staatsgebouw dat Lenin en diens bolsjewistische partij dientengevolge voor ogen moest staan. In maart 1918 kondigde de bolsjewistische regering een wet af die maakte dat de sowjets en de fabriekskomitees van hun macht werden beroofd en iedere reële betekenis verloren. In Duitsland heeft de toenmalige SPD zich in 1919 tegen de raden gekeerd en zich uitgesproken voor de burgerlijke, d.w.z. voor de kapitalistische democratie met de grondwet van Weimar. De rijkspresident Friedrich Ebert „haatte de revolutie als de pest” en verbond zich met generaal Groener ter bescherming van de burgerlijke orde. Gustav Noske, die zichzelf terecht „de bloedhond” noemde, onderdrukte met zijn „Zeitfreiwilliger” elk revolutionair optreden van de arbeiders.

Wat andere punten aangaat: naar onze opvatting berust de maatschappij niet op de wetten, maar berusten omgekeerd de wetten op de maatschappij, waarbij onder 'maatschappij' de totaliteit van de produktieverhoudingen moet worden verstaan. Dat houdt in, dat bij bepaalde produktieverhoudingen ook bepaalde rechtsverhoudingen horen.

In aansluiting hierop constateren wij, dat de voornaamste oorzaak van onze meningsverschillen deze is, dat wij geheel anders oordelen over zekere produktieverhoudingen. Inderdaad, je stelt terecht vast dat zowel in de D.D.R. als in Rusland het *privaatbezit* van produktiemiddelen grotendeels was opgeheven. Maar dat „daarmee ook de voorwaarde voor de uitbuiting door de bezitters van de produktiemiddelen verdween” kunnen wij onmogelijk onderschrijven. Het *privaatbezit* aan produktiemiddelen verdween maar . . . in plaats daarvan kwam het *staats*eigendom. Wat in Rusland, in de D.D.R. en elders ontstond was het *s t a a t s k a p i t a l i s m e*. Wij hebben de indruk, dat jij de verhoudingen in de D.D.R. of in Rusland niet met dat woord zou willen karakteriseren. Als die indruk juist is, dan vragen wij waarom jij in je brief spreekt over „*staten die zich socialistisch* noemen. Daarmee druk je toch uit, dat ook jij ze niet als „socialistisch” beschouwt. Maar hoe *kar*akteriseer jij dan de daar bestaande samenleving?

Waarom je van mening bent, dat wij „utopieën” najagen is ons een raadsel. Wij hebben ons nimmer met utopieën afgegeven en nooit hebben wij ons preciese voorstellingen over de samenleving van de toekomst willen maken omdat wij dat voor zinloos houden. Niemand weet hoe precies het socialisme er uit zal zien. Wat wij alleen weten is dit, dat een maatschappij waarin net als in de huidige loonarbeid bestaat alleen maar als een kapitalistische maatschappij kan worden aangeduid. Een andere naam verandert niets aan haar karakter. Want loonarbeid betekent, dat de producent, de arbeider, de verkoper is van de waar arbeidskracht en met deze waar wordt méér aan waarde geproduceerd dan de

verkochte arbeidskracht waard is. Daarin bestaat de uitbuiting in het kapitalisme. Of de geproduceerde meerwaarde nu aan een private ondernemer toevloeit of aan de staat, verandert niets aan het wezen van de zaak.

Wij zijn nooit van mening geweest dat het socialisme een middel zou zijn of een bijdrage zou wezen tot de komst van „betere mensen” Alleen: onder het socialisme zullen er andere mensen zijn dan onder het kapitalisme omdat er andere produktieverhoudingen heersen. Maar het socialisme is niet het paradijs op aarde. Wie zoiets denkt houden wij voor naief.

Met de „zondigheid” waarover bisschop Fork spreekt kunnen wij niet uit de voeten. Wel weten wij dat er in ieder soort van maatschappij „goede” en „slechte” mensen zullen zijn, waaraan we echter terstond willen toevoegen dat met morele begrippen als „goed” en „slecht” weinig te beginnen valt indien de maatschappelijke maatstaven die daaraan ten grondslag liggen niet worden onderzocht. Wat als „goed” en wat als „slecht” wordt beschouwd hangt af van de gegeven maatschappelijke verhoudingen.

Dat de arbeidstijd produktie en distributie dient te bepalen wil er geen sprake meer zijn van kapitalisme, is niet een „gedachte”, die met bepaalde illusies verband houdt. Er wordt alleen maar mee uitgedrukt dat zolang de waarde van de arbeidskracht bepalend is, ieder die als loonarbeider aan de produktie deelneemt ook als loonarbeider betrokken is bij het distributieproces. En zolang dat het geval is is er kapitalisme.

Wij zijn bepaald niet van mening dat een dergelijke maatschappelijke verandering een ander soort mensen vereist. Wie, zoals bisschop Fork, naar „Adam en Eva” verwijst, die — als men het geloven wil — uit het paradijs verjaagd zouden zijn, moet er eens op letten, dat sindsdien de maatschappijverhoudingen vele malen gewijzigd zijn en dat niemand ooit gebazeld heeft over de onmogelijkheid van zulke veranderingen, omdat de mensen nog altijd de trekken van de oude „Adam en Eva” zouden vertonen.

Om te besluiten: het pessimisme waarvan je blijk geeft aan het eind van je brief delen wij niet. Het is nog altijd zo, dat de arbeiders, of ze willen of niet, of ze zich er rekenschap van geven of niet, door het kapitalisme tot de strijd worden gedwongen. Die strijd zal er niet een zijn waarmee doelbewust wordt aangestuurd op een omverwerping van het kapitalisme. Maar niettemin zal die strijd in zulk een omwenteling resulteren. De strijd kan lang op zich leten wachten, komen zal hij want het kapitalisme en de met het kapitalisme gegeven klassentegenstellingen maken hem onvermijdelijk. Wij zeggen dit niet omdat wij uitgaan van „een zuivere leer”, zoals jij schijnt te denken, maar omdat de feiten ons geen andere konklusie over laten.

— o —

EEN HELD VAN DE ARBEIDERSKLASSE

Onlangs is een Engelse vertaling verschenen van de memoires die Willy Brand, ex-kanselier van de Duitse Bondsrepubliek, geschreven heeft. We hebben ze noch in de oorspronkelijke taal, noch in enige vertaling gelezen en we zullen dat waarschijnlijk ook niet doen. Bonds-kanseliers, dat wil zeggen topfunktionarissen van de Duitse heersende klasse boezemen ons weinig belangstelling in. De reden echter, dat we op deze plaats over de Engelse vertaling komen te spreken, is dat de *Financial Times* er een beknopte bespreking aan heeft gewijd onder een merkwaardig opschrift. Dat opschrift namelijk luidde: „Een held van de arbeidende klasse”.

Hoezo, een held van de arbeidende klasse?, vragen wij. Kan werkelijk een kanselier, die zich — dat blijkt ook uit de genoemde bespreking — praktisch uitsluitend met heeft bezig gehouden en ijverig en trouw de belangen van het Duitse kapitaal heeft gediend, werkelijk aldus worden gekarakteriseerd? Dat zal ook de redactie van de *Financial Times* toch zelf niet geloven. En zo zij het wel mocht geloven, dan zal toch zeker geen enkele arbeider in Groot Brittannië het geloven.

Besprekingen van de Duitse uitgave hebben wij niet onder ogen gehad. Maar we nemen als voor waar en zeker aan, dat geen enkel Duits blad de heer Brandt een „held van de arbeidende klasse” heeft genoemd of zelfs maar heeft durven noemen. Onder de Duitse arbeiders zou een luid gelacht op zijn gegaan.

— o —

EEN MERKWAARDIGE UITSPRAAK

De juridisch geschoolde redakteur van *NRC/Handelsblad*, die in deze krant over juridische vraagstukken, rechtszaken en rechtsverhoudingen pleegt te schrijven, heeft eind september de in de jaren '60 door de studentenbeweging aangeheven leuze „*Uw rechtsorde is de onze niet*” „huiveringwekkend” genoemd. Een merkwaardige uitspraak, merkwaardig vooral voor een jurist. Lang geleden reeds noemde een van Nederlands meest geziene rechtsgeleerden, prof. Pompe, het bestaande recht een „recht van de bourgeoisie”, een recht dat paste bij de burgerlijke produktieverhoudingen. Met dergelijke woorden wordt aangegeven, dat de bestaande rechtsorde *n i e t* de rechtsorde van de arbeidersklasse is, wordt niet meer of minder dan een feit gekonstateerd. Wat is daar voor „huiveringwekkends” aan? Het is ons volstrekt onduidelijk.

Of deze woorden door de studentenbeweging terecht werden gebezigd, viel destijds al te betwijfelen. Dat die twijfel gegrond was is wel gebleken: vrijwel allen die zich in de jaren '60 op deze wijze roerden hebben nadien zich zonder veel moeite met de gegeven rechtsorde verzoend en hebben op geslaagde wijze in de burgerlijke samenleving carrière gemaakt. Verwonderlijk is dat allerm minst aangezien zij *n i e t* behoorden tot de arbeidersklasse en derhalve géén deel uitmaakten van die sociale laag *w a a r t e g e n* — zoals de 18e-eeuwse jurist Linguet al wist — de wetten zijn gericht.

Of de heren studenten bij Linguet of Pompe te rade zijn gegaan toen zij hun leuze aanhieven weten we niet. Wat we wel weten is, dat arbeiders bepaald hun neus noch in de geschriften van Linguet, noch in die van Pompe steken. Arbeiders spreken dan ook andere taal dan de woordvoerders van de studentenbeweging. Leuzen als die welke de juridische redakteur van *NRC/Handelsblad* zo „huiveringwekkend” heeft gevonden zal men arbeiders niet horen aanheffen. Maar terwijl de *d a d e n* van de betrokken heren studenten lijnrecht in strijd bleken met wat ze verkondigden, geven de arbeiders, zonder dergelijke woorden te gebruiken, er met hun optreden blijk van dat zij, als ze voor hun belangen opkomen, zich onmogelijk aan de gegeven wetgeving kunnen komformeren.

Voorbeelden daarvan zijn er te over. Om er slechts enkele te noemen: het soms gewelddadig optreden tegen onderkruipers; het inbreuk maken op het private eigendom bij bedrijfsbezettingen; „schendingen” van de wet op de arbeidsovereenkomst. In burgerlijke ogen is dat allemaal „moreel verwerpelijk” omdat in de kapitalistische maatschappij de heersende moraal, al evenzeer als het recht, iets van de heersende klasse is, waaraan de

arbeidersklasse geen boodschap heeft. Dit soort verschillen tussen de ene en de andere klasse vormen nu juist het kenmerk van een klassenmaatschappij.

— o —

EN WAT HEEFT DAT DAN WEL MET COMMUNISME TE MAKEN?

In het begin van de jaren '20 verscheen een door de Duitse radenkommunist Otto Rühle geschreven brochure met de titel *De revolutie is geen partijzaak*. Hij bedoelde natuurlijk: de *proletarische* revolutie, in tegenstelling tot de burgerlijke omwenteling, waarin partijen wel degelijk een belangrijke rol speelden.. Zo bijvoorbeeld de Girondijnen en Jacobijnen uit de jaren van de grote Franse revolutie. Partijen zijn een produkt van de burgerlijke samenleving. Ze zijn pas ontstaan toen het kapitalisme zich als nieuwe produktiewijze in de schoot van de oude feodale maatschappij begon te ontwikkelen. Ze zijn als politiek instituut aan de kapitalistische maatschappij gebonden. Dientengevolge is de stelling van Rühle ook omkeerbaar.

Als de arbeidersrevolutie geen partijzaak is, dan is ook de strijd van de arbeiders voor andere belangen dan die welke zij gemeen hebben met hen die een moderner kapitalisme voorstaan, geen partijzaak. En zo waar als het is dat de revolutie geen partijzaak is, zo waar is het ook, dat partijzaken in het geheel niets maken hebben met die strijd van de arbeidersklasse die zij gedwongen is te voeren nadat haar burgerlijke emancipatie is voltooid.

In het verleden, toen de burgerlijke emancipatie van de arbeiders nog niet voltooid was, toen de strijd daarvoor zelfs nog moest beginnen, traden politieke partijen namens de arbeiders op met een program van praktische eisen. Nu deze burgerlijke emancipatie is voltooid zijn de eisen gebleven, komen de partijen (soms en niet allemaal) in het geweer wanneer de vruchten van die emancipatie, d.w.z. de welvaartsstaat om welke reden dan ook dreigt te worden aangetast. Maar hoe langer hoe meer blijken de belangen van die partijen en de belangen van de arbeiders niet meer dezelfde te zijn.

Wat heeft ons aanleiding gegeven tot bovenstaande opmerkingen? De oprichting van de zogenaamde *Nieuwe Communistische Partij Nederland*. Officieel zal deze midden-november plaats vinden, maar in Groningen is er inmiddels al een eerste afdeling. Op het moment dat wij deze regels schrijven hebben wij het programma van de nieuwe partij (nog) niet onder ogen gehad. Wij zijn aangewezen op mededelingen in de dagbladpers en wij geven ons er rekenschap van dat die vaak met een korreltje zout moeten worden genomen. Maar we menen te mogen aannemen dat het juist is wat we daar omtrent het desbetreffende programma lezen. De partij, zo vernemen we, verzet zich tegen de huurverhogingen, tegen de afbraak van het stelsel voor sociale zekerheid, tegen het opkomende neofascisme en tegen de plannen van de overheid met betrekking tot de WAO.

Wat, zo vragen wij ons af, is er „communistisch” aan een dergelijk program? Het antwoord luidt: totaal niets, zomin als er iets nieuws aan is. De nieuwe, in opricht zijnde partij, tooit zich ten onrechte met de naam „communistisch”, precies zoals ook haar voorgangster, de inmiddels ter ziele zijnde C.P.N., zich daarmee ten onrechte tooide en precies zoals alle partijen met een dergelijke naam, zowel die in Rusland als in welk land ook, deze ten onrechte voeren of voerden.

Als het woord „communisme” enige zin heeft, dan betekent het een totaal van opvattingen omtrent de ontwikkeling van de maatschappij, de daarin bestaande klassentegenstellingen en de daaruit voortspruitende klassenstrijd. Wanneer de ontwikkeling van de kapitalistische samenleving een bepaald punt bereikt heeft, een punt dat min of meer samenvalt met de aanpassing van de politieke bovenbouw aan de modern kapitalistische onderbouw, dan kan geen enkele partij nog langer de schijn ophouden, dat „communistische” opvattingen omtrent het sociale gebeuren de richtsnoer zouden vormen voor haar handelen. Haar partijzaken blijken dan niets te maken te hebben met de klassenstrijd, met de klassenstrijd wel te verstaan die na de voltooiing van de burgerlijke emancipatie van de arbeiders onvermijdelijk een andere inhoud en een andere vorm kreeg dan de klassenstrijd voordien.

Uit het bovenstaande kan de lezer terecht opmaken, dat wij van oordeel zijn, dat er tot dusver alleen maar partijen zijn geweest, die er s c h i j n b a a r een kommunistisch program op na hielden. Hij kan tevens terecht konkluderen, dat naar onze mening de klassenstrijd voor wezenlijke belangen van de arbeiders niet door partijen kan worden gevoerd. Aan de orde is een andere emancipatie van de arbeidersklasse dan de burgerlijke. Die emancipatie, die bevrijding kan niet n a m e n s de arbeiders tot stand worden gebracht. Zij kan slechts het werk van de arbeiders zélf zijn. De strijd daarvoor en de produktieverhoudingen die er — of men zich daar wel of geen rekenschap van geeft — het uiteindelijk resultaat van zullen zijn, kunnen als ‚kommunistisch’ worden aangeduid. Op de nieuwe partij en haar program (wat er dan behalve het hierboven genoemde in mag staan) is de vraag van toepassing die wij deze beschouwing als titel hebben meegegeven.

— o —

OVER EEN BOEK DAT MINDER AANDACHT KREEG DAN HET VERDIENDE

Zo’n twintig jaar geleden is er in Engeland een boek verschenen, dat daar maar weinig en buiten Engeland praktisch in het geheel geen aandacht heeft gekregen. En dat is heel wat minder dan dit boek verdiende. Dat wij er thans opeens over komen te spreken heeft — onder meer — deze oorzaak, dat de inhoud na lange tijd nog altijd een zekere aktualiteit heeft en fris aandoet. Het boek heet *Strikes, a study in industrial conflicts* (Stakingen, een studie omtrent industriële konflikten) en werd geschreven door *K.G.J.C. Knowles*. Wat de auteur opmerkt over officiële en onofficiële stakingen, over de positie van de vakbonden en hun beperktemogelijkheden in de kapitalistische samenleving, alsmede over de tegenstelling tussen vakbonden en achterban, heeft in de jaren die op de verschijning van zijn omvangrijk werk volgden, niets aan betekenis ingeboet. Integendeel, alle analyses sindsdien hebben de resultaten van zijn onderzoek alleen maar bevestigd. We willen dat illustreren aan de hand van enkele uitspraken.

Al direkt op een van de eerste bladzijden constateert Knowles dat stakingen in de meeste gevallen spontaan uitbreken, dat wil zeggen buiten de vakbonden om. Op dezelfde plaats merkt hij op, dat deze on-officiële, dat wil dus zeggen ‚wilde’ stakingen sinds het begin van de jaren ’20 hoe langer hoe meer regel worden. Hij weet — een aantal bladzijden verder — ook dat ‚wilde’ stakingen soms door de bonden worden erkend, maar

dat de bonden onofficiële stakingen niet altijd erkennen kunnen doordat zij met de ondernemers kontrakten hebben afgesloten waarin bepalingen voorkomen die zulk een erkenning strikt verbieden. Knowles weet eveneens, dat de bonden zich meer dan eens inspannen om de achterban die onofficieel staakt weer onder het juk te brengen. Wat de erkenning van ‚wilde‘ stakingen betreft, daarvan zegt Knowles dat deze vaak alleen maar gebeurt doordat de druk van de achterban zo groot is, dat de bonden er geen weerstand aan kunnen bieden.

Het boek van Knowles telt (inklusief een zorgvuldig samengestelde index) 330 bladzijden. Het gehele werk is van een kwaliteit die wij bewonderen. We zullen van de inhoud nog wel eens een keer gebruik maken.

— o —

EEN VAKBOND, IS DAT DE ACHTERBAN? GELOOF HET MAAR NIET

We hebben het vaak genoeg horen zeggen, zowel door bestuurders die hardnekkig ontken- den, dat er een kloof tussen de vakbondsbureaucratie en de leden zou bestaan, als door kritische woordvoerders van het *lagere* vakbondskader. „De bond”, zo betoogden ze stuk voor stuk, „dat is de achterban”. Ze beriepen zich daarbij op reglementen of statuten, die bepaalden dat de ledenvergadering het laatste woord zou hebben inzake het te voeren beleid.

Geloof het maar niet, hebben wij altijd gezegd. Het mag formeel zo wel op papier staan, maar de praktijk is anders. Wat „de bond” doet staat vaak genoeg — vaak genoeg zelfs om van „de regel” te spreken — in lijnrechte tegenstelling tot wat de leden willen en hun belang achten. De voorbeelden zijn te talrijk om op te noemen. Voor één ervan, het jongste voorbeeld, maken we een uitzondering en wel om deze reden, dat het een bijzonder kras voorbeeld is dat aan duidelijkheid niets te wensen overlaat. We doelen op datge- ne wat zich eind september heeft afgespeeld in Italië.

De korrespondent van *De Volkskrant* konstateerde, dat de vakbondsleiders van hun aanhang het verwijt kregen „dat ze veel te lang hebben aangepapt met de achtereenvol- gende regeringen en in juli een akkoord hebben gesloten over loonmatiging, terwijl op dat moment (. . .) prijsverhogingen en werkloosheid” zich aandienden.

Hoe dat zij, de kritiek van de achterban loog er niet om. De woede van de arbeiders ontlaadde zich niet slechts in de vorm van stakingen, die de bestuurders volkomen verras- ten, maar ook in een regelrecht gewelddadig optreden tegen de bonzen. In Turijn moest een bestuurder die het woord richtte tot de massa dat doen achter een muur van plex- glas, omdat vanuit de menigte allerlei projektielen naar zijn hoofd werden geslingerd. Soortgelijke taferelen speelden zich af in Florence, Milaan, Napels en Genua. In Milaan kon degene die namens de vakbeweging zou spreken niet eens aan het woord komen. De illussies en mythen omtrent de vakbeweging kunnen, menen wij, niet duidelijker worden weerlegd.

— o —

OP ZELFSTANIGE ARBEIDERSTRIJD HEEFT
DE HEERSENDE KLASSE GEEN ANTWOORD

Wie zich een goed begrip wil verwerven omtrent de betekenis van de zelfstandige arbeidersstrijd moet eens kennis maken van het debatje, dat zo'n 46 jaar geleden, om precies te zijn op 5 augustus 1947, een tijdstip waarop in Groot-Britannië de ene ,wilde' staking na de andere uitbrak, gevoerd is in het Britse Lagerhuis tussen de heer Isaacs, de toenmalige minister van arbeid in de Labourregering van Clement Attlee en twee Lagerhuisleden van de Conservatieve Partij. Lt.-kolonel Sir Thomas Moore en vice-admiraal Taylor.

Sir Thomas vroeg de minister of het niet mogelijk was een speciale regeling te maken volgens welke onofficiële stakingen onwettig zouden zijn. Daarop volgde de hieronder weergegeven dialoog:

Minister Isaacs: „Zulk een regeling is niet nodig want deze stakingen zijn al onwettig.”

Lt.-kolonel Sir Thomas Moore: „Als deze stakingen onwettig zijn, waarom worden ze dan gedoogd?”

Minister Isaacs: „Ze breken uit voordat wij dat kunnen verhinderen.”

Vice-admiraal Moore: „Wil de edelachtbare heer minister die maatregelen nemen die genomen kunnen worden tegen hen die een onofficiële staking beginnen?”

Minister Isaacs: „De omstandigheden zijn onderzocht. Maar gebleken is, dat maatregelen om dergelijke akties te voorkomen de moeilijkheden alleen maar zouden vergroten.”

De feiten spreken zo duidelijk voor zichzelf, dat wij er niets aan toe hoeven te voegen.

— o —